

Sygn. akt III CSK 397/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Gminy K.
przeciwko A. sp. z o.o. w likwidacji w W. i A. S.A. w S.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 listopada 2016 r.,
skargi kasacyjnej pozwanych
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 9 czerwca 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w K. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanych od wyroku Sądu Okręgowego w K., którym została na rzecz powoda zasądzona kwota 144.155,20 zł z tytułu kary umownej za opóźnienie w wykonaniu umowy o dzieło.

Ustalił, że strony w wyniku przetargu zawarły umowę na realizację zadania „Opracowanie dokumentacji projektowej rozbudowy ulicy N. wraz z budową estakady w K. i sygnalizacją świetlną” z terminem realizacji I etapu do dnia 10 grudnia 2009 r. i II etapu do dnia 27 listopada 2010 r. za wynagrodzeniem 1 801 940 zł brutto. Strony zastrzegły kary umowne w przypadku odstąpienia od umowy z przyczyn leżących po stronie wykonawcy. Przedmiotem korespondencji w toku wykonywania umowy były ponaglenia i przypomnienia o terminach wykonania, zapytania strony pozwanej, wnioski o przesłanie dokumentacji związanej z przedmiotem umowy i wnioski o zmianę terminu wykonania prac niezaakceptowane przez powoda. Pismem z dnia 3 listopada 2009 r. pozwana wystąpiła do powódki o udzielenie pełnomocnictw dla osób reprezentujących wykonawcę do występowania w urzędach w celu uzyskania opinii, warunków technicznych, uzgodnień i innych dokumentów potrzebnych do wykonania przedmiotu umowy. Powódka pismem z dnia 1 grudnia 2009 r. doręczonym w dniu 9 grudnia 2009 r. oświadczyła, że w oparciu o art. 635 k.c. odstępuje od umowy i wskazała, że wobec niezłożenia żadnych prac projektowych i wniosku o wydanie decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych, nie opracowania raportu o oddziaływaniu na środowisko i nie rozpoczęcia działań edukacyjno- informacyjnych i konsultacji społecznych, nie jest prawdopodobne wykonanie tych czynności w terminie umownym do dnia 10 grudnia 2009 r., co czyni również nieprawdopodobnym wykonanie w terminie etapu II oraz wezwała wykonawcę do zapłaty kar umownych. W listopadzie pozwani wykonali „Koncepcję przebudowy sieci elektroenergetycznych oraz zasilania urządzeń w energię elektryczną”, w grudniu 2009 r. „Koncepcję przebudowy sieci wodociągowych, gazowych, kanalizacji sanitarnej i deszczowej oraz sieci ciepłowniczych” i „Kartę informacyjną przedsięwzięcia załączoną do wniosku o wydanie decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych”. Podstawą dla rozpoczęcia prac nad koncepcją wielobranżową było uzyskanie przez powódkę podkładów sytuacyjno – wysokościowych, na których wykonanie zawarła umowę dopiero w dniu 28 sierpnia 2009 r., a które uzyskano w terminie od 21 września 2009 do 26 października 2009 r. W dniu 15 grudnia wykonawca złożył powódce opracowanie projektowe określone w umowie, które zostało odesłane na adres pozwanej.

Aczkolwiek Sąd drugiej instancji nie wskazał wprost, jaką przyjął podstawę prawną rozstrzygnięcia, to z treści motywów można przyjąć, że zaaprobował pogląd prawny Sądu Okręgowego, że umowa zawarta pomiędzy stronami miała charakter umowy o dzieło i złożone przez powódkę oświadczenie o odstąpieniu od umowy było skuteczne w świetle art. 635 k.c. W ocenie Sądu treść umowy, z wyraźnym podziałem na dwa etapy, nie pozwalała na przyjęcie, że tylko niedotrzymanie terminu realizacji II etapu tj. 27 listopada 2010 r. byłoby istotne dla oceny, czy został dochowany termin wykonania dzieła. Prowadziłoby to bowiem do pozbawienia znaczenia tych postanowień umownych, które dotyczyły zakresu i terminu realizacji etapu I. Umowa nie operuje pojęciem „terminu końcowego”, którym miałby być termin upływający w 2010 r., który pozwalałby na przesuwanie bez konsekwencji terminu wykonania prac z I etapu. Postanowienia umowne dzielące wykonanie dzieła na dwa etapy oznaczają, że uchybienie terminowi do wykonania etapu I jest równoznaczne z uchybieniem terminowi do wykonania całego dzieła, bo to umowa a nie Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia decyduje ostatecznie o obowiązkach stron.

Sąd Apelacyjny uznał również, iż nie zachodzą po stronie wierzyciela okoliczności wskazujące na naruszenie przez niego obowiązku współdziałania z dłużnikiem, jak również nie jest zasadny zarzut niezastosowania miarkowania kary umownej oraz jej rażąco wygórowanej wysokości.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku pozwani zarzucili naruszenie art. 65 w zw. z 635 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie, naruszenie przez błędną wykładnię art. 635 k.c., art. 484 § 2 k.c. i naruszenie art. 484 § 2 k.c. przez odmowę jego zastosowania. Wnieśli o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Norma art. 635 k.c. przyznaje zamawiającemu uprawnienie do natychmiastowego odstąpienia od umowy po spełnieniu przesłanki tak znacznego opóźnienia w wykonaniu dzieła przez przyjmującego zlecenie, że nie jest prawdopodobne, by zdołał je ukończyć w czasie umówionym. Przepis ten stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 491 § 1 k.c. tylko w takim zakresie, że nie jest

konieczne zastrzeżenie dodatkowego terminu do wykonania dzieła, jak również nie wymaga, by opóźnienie było kwalifikowane w kategoriach zwłoki. Bez znaczenia pozostają też przyczyny, z powodu których dzieło nie zostało wykonane, chyba że leżą one po stronie zamawiającego. Zgodnie z art. 6 k.c. obowiązek udowodnienia okoliczności wskazujących na istnienie prawdopodobieństwa nie ukończenia dzieła w terminie spoczywa na zamawiającym.

Terminy wykonania dzieła mogą wynikać z umowy albo z właściwości dzieła. Art. 635 k.c. odnosi wykonanie do dzieła, a więc do dzieła w rozumieniu art. 627 k.c., czyli rezultatu pracy przyjmującego wykonanie dzieła. Literalna wykładnia omawianego przepisu wskazuje na rozumienie terminu jako terminu wykonania całego dzieła a nie jego części składowych. Ma on charakter względnie obowiązujący, a więc możliwe jest także wprowadzenie postanowień umownych tego rodzaju, że opóźnienie w wykonaniu dzieła daje zamawiającemu prawo do natychmiastowego odstąpienia od umowy także w razie niewykonania w terminie poszczególnych jego etapów. Ponieważ prawo do natychmiastowego odstąpienia od umowy stanowi szczególne uprawnienie zamawiającego i co do zasady art. 635 k.c. dotyczy całego dzieła i terminu końcowego jego wykonania, modyfikacja terminu polegająca na uprawnieniu do odstąpienia od umowy z powodu uchybienia terminowi wykonania jednego z etapów dzieła musi być wyraźna i jasno wyrażać wolę stron. Z postanowień umownych powinno zatem wynikać, że postanowienie o odstąpieniu od umowy z tej przyczyny dotyczy ustawowego prawa odstąpienia określonego w art. 635 k.c., chociażby przez odwołanie do przesłanki nieprawdopodobieństwa ukończenia danego etapu wykonania dzieła w terminie lub nieukończenia dalszych etapów w terminie z powodu uchybienia terminowi wykonania etapu poprzedniego. Jest to istotne dla rozróżnienia czy chodzi o prawo odstąpienia, którego podstawę stanowi umowa (art. 395 k.c.) i którego skuteczność jest uzależniona od zastrzeżenia końcowego terminu odstąpienia, czy też chodzi o modyfikację terminu końcowego wykonania dzieła, którego dotyczy ustawowe prawo odstąpienia określone w art. 635 k.c. W razie nieskuteczności umownego prawa odstąpienia (art. 395 k.c.) lub braku przesłanek z art. 635 k.c. zastosowanie może mieć art. 491 § 1 k.c. przewidujący konieczność zastrzeżenia dodatkowego

terminu do wykonania dzieła, albo art. 491 § 2 k.c. w razie przyjęcia przez strony podzielności przedmiotu umowy.

Zamawiający w oświadczeniu o odstąpieniu od umowy z dnia 1 grudnia 2009 r. jako jego podstawę powołał art. 635 k.c. i wskazał, że nieprawdopodobne jest wykonanie w terminie do dnia 10 grudnia 2009 r. czynności określonych jako przedmiot etapu I, a nadto tak istotne opóźnienie czyni również nieprawdopodobnym dotrzymanie terminu wykonania opracowania dla etapu II.

W § 1 ust. 2 zamawiający zastrzegł prawo do odstąpienia od umowy w razie nie wykonania przez wykonawcę przedmiotu umowy w terminie określonym w ust. 1, niezależnie od stopnia zaawansowania prac.

Dla oceny, czy nastąpiła modyfikacja terminu końcowego wykonania dzieła, o którym mowa w art. 635 k.c., i dla zastosowania tego przepisu wystarczające było uchybienie terminowi wykonania etapu I przedmiotu umowy, decydujące znaczenie ma wykładnia postanowień umownych zgodnie z regułami ustalonymi w art. 65 § 1 i 2 k.c., a zwłaszcza ustalenie znaczenia oświadczeń woli stron i ich zamiaru oraz celu umowy w oparciu o tekst całego dokumentu włącznie z załącznikami, a nie wyłącznie w oparciu o budzący wątpliwość § 2 umowy. Fakt, że umowa nie operuje pojęciem „terminu końcowego” nie przesądza, że strony takiego terminu nie ustaliły, jak również nie przesądza o tym, że ustaliły skutecznie inny termin uprawniający do odstąpienia od umowy bez wyznaczenia terminu dodatkowego na wykonanie dzieła. Ustalenie znaczenia, jakie strony przypisywały spornemu postanowieniu umownemu, w razie braku zgody w tym przedmiocie, wymaga interpretacji z uwzględnieniem okoliczności, w których zostało złożone, w tym również szczególnego trybu zamówień publicznych i faktów co do określenia terminu wykonania dzieła wynikających z dokumentów sporządzonych przez powoda w tym postępowaniu, w tym również Specyfikacji Istotnych Warunków Zamówienia. Nie można też pominąć treści oświadczenia powoda o odstąpieniu od umowy oraz stanowiska powoda wyrażanego w pismach powołanych w skardze kasacyjnej.

Dopiero dokonanie wykładni oświadczeń woli stron co do ustalonych warunków odstąpienia od umowy zgodnie z zasadami określonymi w art. 65 § 2 k.c. pozwoli na prawidłowe zastosowanie prawa materialnego i zbadanie, czy

odstąpienie od umowy zostało dokonane skutecznie w świetle przesłanek określonych w art. 395, 491 lub 635 k.c. Z tej przyczyny na obecnym etapie postępowania zbędne jest odniesienie się do zarzutów naruszenia art. 484 § 2 k.c. w aspekcie miarkowania kary umownej i oceny jej rażącego wygórowania.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c.

aj

r.g.